участь представники закладів вищої освіти, шкіл та коледжів міста. Організаторами конкурсу стала кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи (завідувачка кафедри – докторка педагогічних наук, професорка Н. М. Коляда), гендерний центр (керівник – докторка педагогічних наук, доцентка О. О. Кравченко), відділ у справах сім'ї та молоді Уманської міської ради та відділ освіти Уманської міської ради.

Серед форм виховної роботи центру можна виокремити такі: виховні години «Всенародний день батька!», «Здорове суспільство починається зі щасливої та здорової сім'ї»; соціальні акції «Ми – проти насильства над жінками», «Будуємо суспільство без насильства», «День матері»; щотижневі гендерні кінозали; комплекс бесід та дискусій із гендерної проблематики; культурно-просвітницької зустрічі студентів із представниками творчої інтелігенції, цікавими особистостями; друк інформаційних листівок про роботу центру; фотовиставки: «Мій дбайливий люблячий тато», «СТОП насильству над жінками», «Моя мама – професіоналка».

Висновки. Перечитуючи твори В. Сухомлинського, ми знову й знову переконуємося в прозорливості його поглядів щодо проблеми рівності статей, які, випередивши час, дають відповіді на актуальні запитання, що стосуються розвитку і формування підростаючої особистості та мають вирішальне значення у формуванні гендерної культури сучасної молоді: формування уявлень про батьківство та материнство, створення культу Матері, подолання педагогами статевих стереотипів тощо.

Позиція педагога-гуманіста не заперечує принципів гендерно чуйного виховання, що ґрунтується на врахуванні індивідуальних відмінностей та антропологічно зумовлених потенцій дитини як представника конкретної статі. Виняткового значення у своїх численних працях В. Сухомлинський надавав формуванню в майбутніх батьків та матерів системи стійких етико-моральних цінностей, культури почуттів та взаємин, понять про усвідомлене батьківство та материнство. Він уважав, що статеве виховання є першоосновою емоційно-естетичного та громадянського становлення особистості і спрямоване воно має бути на формування сім'янина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухомлинський В. О. Вибрані педагогічні твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – М., 1979. – Т. 5. – 640 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976–1977. – 620 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 149–418.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Проблема виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 1. – 672 с.
6. Як навчати школярів долати гендерні стереотипи: конспекти занять : навч.-метод. посіб. для загальноосвітніх навч. закл. / [Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Бондаровська та ін.] ; за заг. ред. проф. Т. Говорун. – К. : ТОВ «Дорадо-Друк», 2011. – 804 с.

Дата надходження до редакції: 31.07.2019 р.

УДК 37.01

Тетяна МАЛЕЦЬКА,
кандидатка педагогічних наук,
учителька історії Острозького НВК
«Школа І – ІІІ ступенів-гімназія» Рівненської області

Віра ФУРМАН,
завідувачка кабінету суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського ОІППО

МЕЙНСТРІМ «ПЕДАГОГІКИ СЕРЦЯ» В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ГУМАНІЗМУ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В ДІАЛОЗІ З АКТУАЛЬНИМИ ПРОБЛЕМАМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена сучасній реформі освіти, зокрема базовим ідеям гуманізму та дитиноцентризму як складовим формули нової української школи. Доведено, що ключові аспекти запропонованих змін були розроблені ще вчителем-новатором В. О. Сухомлинським, чия педагогічна спадщина є настільки багатогранною та всеосяжною, що залишається актуальною для багатьох поколінь українців.

Ключові слова: *педагогіка серця, гуманізм, учень, дитиноцентризм.*

© Малецька Т., Фурман В., 2019

Статья посвящена современной реформе образования, в частности рассмотрены базовые идеи гуманизма и ребенкоцентризма как составляющих формулы новой украинской школы. Доказано, что ключевые аспекты предлагаемых изменений были разработаны еще учителем-новатором В. А. Сухомлинским, чье педагогическое наследие настолько многогранно и всеобъемлюще, что остается актуальным для многих поколений украинцев.

Ключевые слова: *педагогика сердца, гуманизм, ученик, ребенкоцентризм.*

The article deals with modern education reform, examines basic ideas of humanism and child-centrism as components of the new Ukrainian school. It has been researched that main aspects of the proposed changes were developed by innovator teacher V.O. Sukhomlinsky, whose pedagogical heritage is so multifaceted and comprehensive that it remains relevant for many generations of Ukrainians.

To build the future, to create life according to the spirit of the times, in harmony with the present, to masterfully modernize and improve oneself - these are the qualities of a young man, which are necessary in the modern, rapidly metamorphic world. This is the model of the modern graduate designed to prepare our education system. According to experts, the most successful in the labor market in the near future will be professionals who can learn through life, think critically, set goals and achieve them, work in a team, communicate in a multicultural environment and have other modern skills. But the realities of today and the state of education have called for a radical education reform and the implementation of the New Ukrainian School project, with humanism and child-centrism at the forefront. Are such philosophical views of Ukrainian pedagogy and what can underpin reform reforms? Drawing on the experience of world and national educators, the humanistic pedagogical ideas of the innovator teacher V.O. Sukhomlinsky.

However, despite the researchers' attention, the problems of interconnection of modern requirements of education, the labor market and self-realization with V. Sukhomlinsky's pedagogical legacy remained. The purpose of the study is to reveal the relevance of the pedagogical heritage of V.O. Sukhomlinsky for the development of a new Ukrainian school and to identify strategic aspects of the idea of pedagogy of the heart in the modern educational space.

Key words: *heart pedagogy, humanism, student, child-centrism.*

Постановка проблеми. Вибудовувати майбутнє, творити життя відповідно духові часу, співзвучно сучасності, майстерно модернізувати та удосконалювати самого себе – це ті якості молодої людини, що необхідні в новочасному, стрімкому метаморфозному світі. Саме таку модель сучасного випускника покликана готувати наша система освіти. За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями. Але реалії сьогодення та стану освіти покликали до життя докорінну реформу освіти та реалізацію Концепції Нової української школи, у формулі якої чільне місце займає гуманізм та дитиноцентризм. Чи притаманні такі філософські погляди українській педагогіці та що може стати фундаментом реформаторських перетворень? Опираючись на досвід світових та вітчизняних педагогів, особливе значення в даному контексті належить гуманістичним педагогічним ідеям учителя-новатора В. О. Сухомлинського.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема виховання моральних цінностей у педагогічній системі В. О. Сухомлинського висвітлювалася Л. Бондар, М. Сметанським, В. Ликовим та багатьма іншими. О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Кремень досліджували створення такої педагогічної системи, в якій головним завданням є виховання толерантності, вбачаючи в цьому виховний потенціал сучасної освіти, а концепції видатного педагога в сучасному освітньому просторі обґрунтовувала Л. Лісіна. Т. Поніманська розглядала проблему виховання як гуманістичну взаємодію у педагогічному доробку В. О. Сухомлинського. Однак поза увагою дослідників залишилися проблеми взаємозв'язку сучасних вимог освіти, ринку праці та самореалізації з педагогічною спадщиною видатного педагога, що й спонукало нас до написання означеної статті.

Мета статті – розкрити актуальність педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського для розбудови нової української школи; визначити стратегічні аспекти ідеї «педагогіки серця» у сучасному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Василь Олександрович Сухомлинський, засновник новаторської гуманістичної педагогіки, автор низки педагогічних бестселерів, найвідоміші серед яких – «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителеві», «Як виховати справжню людину», «Народження громадянина», «Батьківська педагогіка» та ін. Творча спадщина педагога нараховує 41 монографію, понад 600 наукових статей, пронизаних проблемою проектування людини, що ґрунтується на ідеї всебічного розвитку особистості. Усі сторони виховання (розумове, моральне, естетичне, трудове, фізичне) він розглядав у єдності, вважаючи, що при упущенні чогось одного не розв'яжеться жодне виховне завдання [2].

Теоретичні розвідки та узагальнення, рефлексія педагогічної спадщини великого вчителя уможливили зробити висновки, що в основу навчально-виховної системи Нової української школи покладено ідеї: унікальності та самоцінності кожної дитини; відсутності нездібних дітей; визнання кожного учня особистістю; необхідності отримання дітьми позитивних почуттів від навчання; самостійної розумової праці учнів; навчання через подолання труднощів; любові, людяності, чуйності, тактовності у відношенні до учнів; залежності розвитку особистості учня від рівня розвитку творчості вчителя; врахування індивідуального психологічного розвитку кожної дитини…

Основою концепції «педагогіки серця» В. Сухомлинського є повага і довіра до дитини, визнання її унікальності та права на власний вибір. Ця ідея є особливо актуальною в умовах реформування сучасної освіти. Формула Нової української школи складається з дев'яти ключових компонентів. Розглянемо їх в контексті ідей та поглядів Сухомлинського-гуманіста та сучасних освітніх потреб:

1. *Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.* В. Сухомлинський один із перших у світовій педагогіці звертається до принципу

наступності в процесі формування компетентності «учити – вчитися», саме цим підтверджуючи її надпредметність та життєву значущість. Василь Олександрович казав, що «ось тут і виникає розрив між початковими класами і дальшими ступенями навчання. У початкових класах ми дуже боязко, несміливо даємо дитині в руки інструмент, без досконалого володіння яким неможливо уявити її інтелектуальне життя, її всебічний розвиток, а потім у середніх класах учителі вимагають, щоб цей інструмент у руках дитини діяв швидко і безвідмовно» [1]. У сучасній школі ці думки реалізуються через компетентнісний підхід, а саме: знаю – вмію – застосовую.

2. *Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно.* Василь Олександрович вважав, що вчитель повинен постійно розвиватися, самовдосконалюватися: «Раджу Вам, юний друже, щомісяця купувати книжки: з проблем науки, основи якої ви викладаєте; про життя і боротьбу людей, образи яких є прикладом для молоді; про душу людини – особливо дитини, підлітка» [6, с. 420]. Програми в усіх школах одні й ті ж, підручники однакові, але школи різні, тому, що різні вчителі. Школа – це передусім учитель. Особистість учителя – наріжний камінь виховання. Вільний час учителя – це корінь, який живить джерела педагогічної творчості [7]. У сучасній школі саме учитель є першим агентом запропонованих змін. Учитель завжди на передовій нашої свідомості та ідентичності.

3. *Наскрізний процес виховання, який формує цінності.* У працях ученого ми знаходимо багато висловів, обґрунтувань і описів методики багатогранного підходу до дитини: і в аспекті її розумових здібностей, і психічного та фізичного стану. Він не розглядав дитину лише як учня, а ставився до неї як до гідної поваги і підтримки особистості в усіх її соціальних виявах. Як зазначав В. Сухомлинський, основне завдання вчителя – зробити безцінні моральні багатства людства особистим здобутком кожної дитини. У сучасній гуманістичній концепції В. Сухомлинського ми приймаємо ідею милосердного й дбайливого ставлення до дітей та молоді, позбавлених можливості жити повноцінно через порушення фізичного й психічного розвитку, втрату сім'ї. Нині держава йде шляхом інклюзивної освіти, спрямованим на забезпечення якісної та доступної освіти, методико-соціальної реабілітації, ресурсно-інклюзивних центрів, інтеграції у суспільство дітей, які потребують особливої уваги від суспільства, як рівних серед рівних. Адже за тим, як ставиться суспільство до таких дітей, оцінюють у світі його гуманізм, дитиноцентризм, демократизм та цивілізованість.

4. *Децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію.* «Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують чотири культи: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова», – переконував В. Сухомлинський [5, с. 221]. Ми маємо пам'ятати, що вільну людину зможе сформувати лише вільна особистість.

5. *Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.* В. Сухомлинський першим у вітчизняній педагогіці розпочав організацію педагогічного просвітництва батьків. У його педагогічній системі утвердилася певна система родинно-шкільного виховання, за якої батьки повинні були стати активними помічниками вчителів, як він це називав «співдружність родини та школи». Сухомлинський високо цінував роль батька і матері, старших у сім'ї, стверджуючи: «Людина у своєму моральному розвитку стає такою, яка в неї мати, точніше, яка гармонія любові й волі в її духовному світі»; «… батько народжує і виражає, продовжує, розвиває себе в своєму синові й дочці, вливаючи своє духовне начало з духовним началом матері» [1]. Сучасна педагогіка партнерства це – діалог – взаємодія – взаємоповага усіх учасників освітнього процесу, де учителі навчають з елементами виховання, а батьки виховують з елементами навчання.

6. *Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.* У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися [7]. Сучасна методика перегукується з думками В. Сухомлинського у настанові не звузити життя до уроку, а розширити урок до життя та потреб учня.

7. *Нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя.* В кожного учня важливо розвивати творчі здібності. «У кожної людини, – писав Василь Олександрович у статті «Людина неповторна», – є задатки, обдарування, талант до певного виду або кількох видів (галузей) діяльності» [3, с. 88]. «Хоча б над тобою було сто вчителів – вони будуть безсилі, якщо ти не зможеш сам змусити себе до праці і сам вимагати її від себе», – радив педагог [7]. Він повертається до цієї думки в різних працях і акцентує увагу на необхідності розвивати здібності й таланти всіх без винятку дітей, що прийшли до школи; критикує тих учителів, які залучають до творчості окремих дітей. Він пише: «Забуває наша педагогіка, що учень добру половину всіх років навчання в школі залишається насамперед дитиною. Втокмачуючи в голови дітям готові істини, узагальнення, висновки, учитель часом не дає їм можливості навіть наблизитися до джерела думки й живого слова, зв'язує крила мрії, фантазії, творчості. Із живої, активної, діяльної істоти дитина іноді перетворюється ніби в запам'ятовуючий пристрій» [4, с. 67]. Сучасні виклики ринку праці формують поняття м'яких універсальних життєвих навичок (soft skills) і жорстких навичок – спеціальних вузькопрофесійних (hard skills), а також здатність до «ре-інжинірингу» – готовність робити звичні речі в новий спосіб. Здатність бути конкурентоспроможним за таких умов закладається в школі, де розвивають здібності кожної дитини та панує віра в успіх та радість навчання.

8. *Справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти.* «Ми виховуємо не носія знань, а людину яка має жити в суспільстві, приносити йому користь», – стверджував Сухомлинський і ніби передбачав, що інвестиції в освіту є найбільш ефективними для розбудови держави в майбутньому.

9. *Сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.* Сухомлинський відносив до нього і найближчий до дитини світ – школа, клас, учитель, батьки, і віддалений у часі та просторі – село (місто), країна, природа, світ праці, культурно-історичні реалії. За задумом Василя Олександровича, завдання вчителя – вибудувати освітній процес так,

щоб навчити молоде покоління володіти засобами, адекватними цим середовищам, навчити «співробітництва» з ними відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дитини.

Висновки. Отже, на ключових ідеях Василя Сухомлинського обґрунтовано найсучаснішу Концепцію «Нова українська школа», а процес застосування спадщини видатного українського педагога поширюється й поглиблюється. В. Сухомлинський випередив свій час, його ідеї і сьогодні, на початку XXI століття, не втратили актуальності. Нове прочитання його спадщини відкриває перед читачем не лише грані педмайстерності, а й перспективи майбутніх поколінь, слугує релевалентною інформацією, стратегією дій в сучасному освітньому просторі. Толерантно орієнтований підхід до всіх учасників освітнього процесу на основі гуманістичних цінностей допоможе вибудувати освітню парадигму, співзвучну епосі. Окреслюючи контури майбутньої української школи, маємо користуватися правилами, що справжнє людинолюбство – це висока дисципліна вчинків, почуттів, думок. Саме так навчав автор «педагогіки серця».

Перспективами подальших досліджень можуть слугувати провідні ідеї «педагогіки серця» великого гуманіста, аналогічні потребам часу: «культура виховання бажань», «бюджет часу», «педагогіка партнерства», «навчання упродовж життя», «обережно: дитина!», зокрема розгляд та аналіз сучасних думок щодо окресленої проблематики, їх порівняння з поглядами В. О. Сухомлинського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лісіна Л. Ідеї В. Сухомлинського в сучасному освітньому просторі [Електронний ресурс] / Л. Лісіна. URL: http://us.bdpu.org/ideji-v-suhomlynskoho-v-suchasnomu-osvitnomu-prostori.html (дата звернення: 20.07.2019).

2. Педагогічна діяльність і погляди В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс]. URL: http://lubbook.org/book_228_glava_42_5._Pedagogichna_dijalnist_html (дата звернення: 20.07.2019).

3. Сухомлинський В. О. Людина неповторна / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 80–96.

4. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 5–390.

5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – Москва : Педагогіка, 1983. – 318 с.

6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т.– К. : Радянська школа, 1977. – Т. 2. – С. 419–654.

7. 10 золотих цитат В. Сухомлинського про школу та виховання [Електронний ресурс]. URL: https://naurok.com.ua/post/10-zolotih-citat-v-suhomlinskogo-pro-shkolu-ta-vihovannya (дата звернення: 20.07.2019).

Дата надходження до редакції: 22.08.2019 р.